

С(Калм.)2
К-149
-365284-

W

Калян
Санж

ТАМАРА

КР

С(КЭЛМ)2
К179

КАЛЯН
САНЖ

ТАМАРА

ПОЭМС

ЭЛСТ
ХАЛЫМГ ДЕГТР НАРНАЧ
1979

ТАМАРА

Эцкр сээхн иньгүдтэн:
Эза, Люба, Сашадан,
Ната, Кемя, Аглыдан
Нерэдж бөөнөв.

Цаг гисн—күчтө,
Цуг түүнэ үлмэд.
Цагтан—цуһар цальгна,
Цаг биштэн—һальгна...

Һазрин тиим зокалас
Һатлж һархнь—Дурн,
Һаслнта жирһлиин заяснас,
Һанцхн мөдкрхнь—Нерн.

І БӨЛГ

Аав мет асргсн,
Ачта ээжнь болгсн,
Урдксин цогц оршгсн
Урһсн һазр-усн,

Наласн теегм—сээхн,
Намчлсн онтрһунь—цецкр,

Нанд, чамд, таанрт
Насни туршарт энкр.

Хавр эндр ирчкхн
Хальмг тег кеерчкж,
Хээртэ иньгүд хурчкхн
Хахлынова Тамаран дахчкж.

Дүүвр олн баһчуд
Дурта теегэн магтна,
Дүмбр бамба цецгүд
Дуули йовж түүцхэнэ.

Дава болһниг дахад,
Давад һээхэд йовхни—
Нүдн күрхд уняртж
Нартсн теегм дуудна.

Торлсн торһан дуунд
Тоолсн ухан аадрна,
Сергсн зүркнэ гүүнд
Седклин сәнъ төөһрнэ.

Хөөчирин хонгин һалмуд
Харһуд уладг мет,
Халһрсн бамба цецгүд
Хаалһдм тосж даладна.

Коммунизмн һалтрсн оддуд
Күүнэ зүрк авлсншц
Улм цааран йовх дутм
Урмд урһаж кетлнэ.

Үр күүкд һаңхлдад,
Уудьвран һарһж аашна,
Цецглсн теегин аһарт
Цецисн дунь жийцннэ.

Тошхлад, көөлдэд наадна,
Тогляд, гүүлдэд дөгвө,
Шунж цецгүд түүлднэ,
Шуугж көдө сергэвэ,

Цусн өнгтэ улан,
Цуд сээхн цаһан,
Уург мет шархл,
Олн зүсн цецгүд,

Көдө дүүрн хучата,
Күүкдин жилв дөргнө,
Салькн саналдад оркхла,
Саглрад дольгалад бээнэ.

Алькин эднэс сундх—ви?
Авсан альдаран кех—ви?
Негнь негнэсн сээхн,
Наадкнь түүнэсн үлү.

Түүтн, күүкд, түүтн,
Түүмр шатн гижэнэ.
Түүг барж түүдг
Төрүц арһа уга!.

* * *

Гентки Тамаран уханд
Гешүтэ седкл түүрчв,
Баһасн дурта бамбстан
Бийнь санан зовб:

«Эврэ жилвин төлө
Эдниг юнгад таслдг—ви?
Иньгтэн белглхин кергт
Ижлэснь яһж ханцулдг—ви?»

Көөрксиг тиигж өнчрүлчкэд,
Көлдөн ишкдгинь яахви?..
Сээхнд дурта гисн,
Санхд, тегэд юмби?!»

Чеежнь гентэр уутърад,
Чирәнь мел бархлзад,
Үүлрксн, саначрхсн бээдлтэ
Үр күүкдөн дуудв,

Ярлзад, инэж, иньгүднь
Яһсинь медхэр сурлдв:
«Чирэчн юнгад ативэ?
Чим зуучксн болвза?

Му юма санв—чи?
Манд түүгән келн—чи?..»
Эрж-сурж күүкд
Эңкр Тамаран ээрв.

Тиигән холд харвад,
Телүлсн бээдл һарад,
Теднэ сурсна хэрүд
Тамара өмнэснь сурв.

«Альков, амргуд тотхит,
Альван невчк ахрит.
Дурн гисн юмби?
Ямаран нерн сән—би?..

Сеңслсн сээхн күүкд
Седкл-ухаһан туңһана,
Ода сурсна хэрүнь
Олдж өглго зована.

Өрч-һол сүһлгсн,
Өр зүркнэс төргсн,

Жирhлин живр болгсн
Жигтэ сээхн—дурн.

Ирү жөөлн хэлэцтэ,
Иньг бэрлдх хөвтэ,
Мондр мет цеврүтсн
Мөн—сиитин нерн.

Хату нэрн төриг
Хаһлж, көөркс, чадхш.
Таасгдх көвүнэ нериг
Тааж медж болхш.

* * *

Герт орад ирхлэнь
Генткн чеежнь бүтнэ,
Ирц-дарцн гихш,
Эрүл-гемтэньчн медгдхш.

Күүкдин санань зовад
Көөрк Тамаран саатулна,
Седклин килэсинь сөргэд
Сергэхэр седж аадрулна.

Һар-һаран бэрлдэд
Һаңхад һарад йовцхана,
Кеер чеежэн хаһлад
Кесгтэн хэрхэн мартна.

«Деерэн нойлх нойн уга,
Дер доран дээсн уга»
Кир уга седклтэ,
Килнц уга цогцта.

Эрклү сээхн күүкд
Ээм-ээмэн түшлдэд,

Эннэд дуулсн дуунь
Элдв теегт жирһнэ.

Тамара, хээмнь, Тамара,
Тагчг, зовлңган таална,
Олна келнэс бултңһу
Онц хоюри зовньна.

Халхнь урдкасн улан,
Хэлэцнь чиги ондан,
Ухань алмацсн бээдлтэ
Уух хотан мартна.

Медэд уга зовлң,
Мел өргн орчлң,
Һал-һээзң насн
Һанцхн нернд хуврв.

Иир негл нерн
Йовх мөринь тосна,
Хамаран зөрэд һарвчн
Харһн гисн болна.

Седклин килэсн болад,
Сөөһин зүүднд орад,
Цэ бэрэд уухлань
Чирэнь ааһднь үзгднэ.

Кесн үүл, яһлав!..
Келнэ үзүрт—нернь,
Кениг дуудн гивчн
Келгдж одн гинэ!..

Теегин өргн аһуд,
Теркэ күүкнэ зүркид
Түрүн дурн төрж,
Түүрчкесн зөвүр болж...

Хаврин оруһин усиг
Хэрү яһж сөргдв.
Болзгтан төрсн дуриг
Боож зогсаж болдв.

Хөрэд эргн насндан
Худл бичгэ күүндит,
Хөврлт уга седклиһэн
Хөвднь бичгэ даалһит.

II БӨЛГ

Нарн һархур, нааран
Немш фашист аашла,
Урал давад, уралан
Уудан кемлхэр йовла.

Европиг дээлэд орулчкһн,
Йосан түгәһэд өгчкһн,
Дээлж дассн генералмуд,
Дажрад амштһн фашистһр.

Эәмшгтә күчән чиңшәсн,
Эвртә кевәр белдчкһн,
Советин йосиг күүчхәр,
Сүртә дэврлһ кеңхәлә.

Үсән хажугшан самлад,
Үгән алдад-унад,
Зелүлжәх күүнә бөөдлтә,
Зермһр бүлтәсн нүдтә,

Хойр талан шилвкәд,
Хооран-өмөрән гүүдгләд.
Гитлер, хоолан сөөлдтл
Гөрнәж баргудтан келжәлә:

«Майн кампфим» умшгн,
Мана немшир зүтгтн.
Дээлэд цугтнь авчкад
Дала назр өгнэв.

Москваг дарунь авад,
Махачкалаһар дэврэд,
Ик удан боллго
Индийиг бас авхмн.

Немш тохмта улс
Нарт-делкэг эзлхмн,
Наад бишцк эмтн
Нама заксар бээхмн.

Назрин мондаг төгэлднй
Ганцарн би толһалнав,
Эрэсэн орн-нутгиг
Агчмд тараһад хайчкнав.

Зуг, орс улсас
Зэрминь эмд үлдэнэв:
Залач болх немширт
Зарх улс кергтэ.

Наадк келн-эмтнь
Нанд кергтэ биш
Алад, булад, тараһад
Арсинь өвчж авад,

Гээвһэ сээхн беелэс,
Гээхж ханшго махлас
Арийц тохмта гергдтэн
Авч ирж белгглнэв.

Хальмгла эдл тиимсинь,
Хара бээхэр келхлэ.

Э-у гисн болжаһад,
Эзлэд теегинь авчкад,

Газ камерар орулчкхла
Һанцхн утанд хөврх,
Туслң теднә мөрнһ
Туужд тиигәд билрх!..»

Аврлтго уха зүүсн,
Аһу күчән цуглулсн,
Әгрәгч әәмшгтә дәәсн
Әрәсәһәр орад ирхлә,

Бичкн күүкдәс авн
Буурл өвгд күртлән
Бусд фашистин өмнәс
Бу даахарн босцхала.

Орс, хальмг, украинцнр,
Оли келн харсачнр
Эңкрләд өскгсн эәжән,
Әме, үрән харсхар,

Көгшдин ясн оршсн
Көлсәрн услсн һазран,
Сүзг седклән өгсн
Советин йосан харсхар,

Әмтин күцл болсн
Әрүн Ленинә туган
Әмн-зүркидән бәрж
Әвртә бәәр бәрлдлә!..

Өнр Белорус, Украиннар
Ө-шуһу моддудар,
Хальмг тиньгр теегәр,
Хама ирсн һазртнһ

Хортыг манахн гетж,
Хотынъ зуурм уулнж,
Хонгинъ хорн болнж,
Хорнаж, эминъ хораж.

Патриот көвүд, күүкд,
Партизан—(зөрмг баатрмуд
Күмнд өврмж болгсн
Күчтэ цоклда кецхэлэ.

Ээже болсн тег,
Энкр бамба цецгүд,
Эврэ харарн тосхгсн
Элиста—хотл балһсн.

Энц, отг-нутган
Ээмшгтэ дээснд хайчкад,
Эмэн амндан зууж
Ээж альдаран гүүхви?..

Теркэ дүүвр зүрктэ,
Тевчнгү сээхн седклтэ,
Тамара Хахлынова—күүкн
Теднэ негнь билэ.

* * *

Туужин кишгтэ жилд,
Тең холын көвэд,
Төрсн күүкнэ нериг
«Тамара» гиж йөрөж.

Хахлынов Данилин бүлд,
Хээрлдг ээжини хормад,
Ахнр, эгчнр дундан
Аль сансарн өсгсн—

Мөртэг мохаж чадм,
Темэтэг тошулад оркм,

Шудрмг, келтэ-амта,
Шулун-шомрһа күүкн,

Дөгэд, альвлсн цагтан
Долан көвү көшәм,
Дурал—эрк. Тамартан
Дурта, өкөрлдг бээж.

Эклэд сурһульд орн:
«Эмч болнав»,—гидмн.
Эңкр дүүһән—Басңган,
Эгчән, ээжән эмнхәр.

Секэд хоолынъ хэләһэд:
Сүүднъ градусник тәвэд,
Әвртә эмч болчксар
Әмт инәлһэд бәәдмн.

«Тамара, Тамара» гилдэд,
Таалад цуһар өкөрлэд,
Күцсн күцлинъ тевчэд—
Күн болхинъ мөрәдэд;

«Эмч болна гисн
Элдв сәәхн үүлдвр:
Күүг өвчнәс гетлгх,
Күцсн күцлнъ күцх.

Ик баһа угаг
Ирж Тамара эмнх.
Амна авъяснъ сән.
Аштнъ амлснъ күцх».

Эмгд, өвгд йөрәдмн.
Эгчнр-ахирнъ таалдмн.
Әс һарһсн болв чигн
Экнъ дурта бәәсмн.

Данилэ көвүд, күүкд
Дундын школан дуусла,
Дахлди—теднэ ардаснь
Дарунь Тамара төгсклэ.

Эвд, акад заң уга,
Эмтнэс өвэрц биш,
Бүл болһнд бээдг
Бүтн хальмг күүкн.

Үнэрнь таанрт келхд:
Үрн цуһар эдллмн,
Эврэ ээж-аавдан—
Эңкр болчкад, сээхилмн.

Тамара метин күүкд
Таңһчин теегт олн,
Күүкн болһна нериг
Келчкэд арднь санлти.

Альдаснь авад хэлэвчи
Аляричи олнас дутшго,
Эрдм-сурһульдан шунси
Эңгин негл күүкн.

Делкэ мини гисн
Делгү сээхн седклтэ,
Онъдин санань зовси
Өр өвчи зүрктэ,

Деншг күртлэн хувацдг,
Деегүр уха зүүдго,
Эмтилэ эвртэ ээлтэ,
Өрүн цаһан саната,

Үр-иньгининь төлэ
Үклэс эмэн эрвлшго,

Эвтэхи, шамдха урһица,
Элдв сээхи хэлэцтэ:

Ааһа дүүрн арза
Асхри алдад мелмлэдг,
Мана Тамаран нүдн
Мел тиим болдг!..

Эхи авгин күцл
Эмчин институтд орла,
Жил жилэн дахлдн
Жигтэ шулун төрлө.

Тамара хурвдгч курст,
Тааста күцлин мөрт.
«Дайн дер дархн»,—болад
Даруһас күүкн эмчлх.

Күцл болсн өдр
Кезэ чигн ирх...
Эндр өрүнэс ави
Эмчин дамшлт эклв.

Больницд, медэтэ гергн
Болх болшго тоолврта,
Гемин зовлдн даргдсн,
Гертк күүкдтэн саначрхсн,

Дээнд залунь йовх,
Дээсн өөрдэд аашх...
Олн зүсн саната,
Орли-һарли ухата:

«Эмч күүкн, наарит»,—
Эрж Тамариг дуудв.
Сурсн урмдын хэрүлшго
Сууһад келсинь соңсв.

Гергнэ зөвүринь хувацж
Гертнь одх болж,
Хайгинь бичж авад,
Хээһэд одад ирв.

Негиднь деринь ясад,
Наадкднь эминь өгэд,
Инэдн-наадар сергәһэд,
Ирү хэлэцэрн бүлэткэд,

«Бичгэ үрүдэд бээтн,
Бийән хартан автн,
Нариг оньдинд хаадг
Негчн үүлн угалм...

Саначрхад, зовад бээхлэ—
Шалтг гүдэд бээдмн.
Таанр эдгхән санти»,—
Тамара седклинь сергәнэ.

Өвчнэ хар хучаг
Өргэд шивчксн мете,
Илмһэ сээхн үгэрн
Ицг эмдрүлэд оркна.

«Һээвһэ седклтэ күүкн—би!»
Һээхж эмтн бахтна.
Һарһсн үрән кевтэ
Һажуд эмгд таална.

Аһш балһснд өөрхн
Эвртэ бээр болжах.
Школ, институт цугтан
Шавтсн дээчнрэр дүүрв.

Цусан барад үкжэх
Цергэ залус авржах,

Эрүл улсин цусн
Эндр эрхн кергтэ.

Цусан өгдг герт,
Цуглрсн донормуд заагт—
Тамара уралан шурһж,
Тоханарн хооран эрж,

Хээртэ эмнд туслх
Халун цусан өгв.
Дөрвн дола хончкад
Дэкнэс өгх болв.

Эрүн зүрхни цусарнь
Эм авад эдгсн,
Ахнр-дүүнр улснь
Альд бээдв гилчи?

Теднлэ негт харһад,
Таарад күүндж сууһад,
Тамаран туск туужиг
Тавлад цөөлһсн болхинь.

III БӨЛГ

Элцкэ земдг хувцта,
Эмгн күүнэ бээдлтэ,
Элстин уульнцсар эргэд,
Этүдэр шинжлэд йовна.

«Хайль, хайль,»—гилдэд
Хамань болв чигн хуцлдна.
Хальмг, орс келн
Харцһу булцгар шимиднэ.

—Обком бээсн герин
Ормнь зуг үлдж...

Улм цааран бөөхнь
Улынх хусх санатаж.

Ленинд тэвсн бумба
Лавта сүүрдэн угаж...
Арһта болхла неринь
Амлулж келүлшго өңгтэж,

Ара Бумбан орим
Эгрэхэр эдн ирцхэж.
Алдр Ленинэ нерим
Эмтнэ серлэс биллхмж.

Хальмг республиким хамхчад,—
Харһу тамд хүврэж.
Амһулнта жирһлин ормд
Арһмж күзүнд белдж...

Сарул сээхн сөөһөрн
Санамр Элстэрн йовцхадг,
Дүүвр баһчуд үүрэрн
Дурта дууһан дуулдг,

Кесн көдлмш урмдта,
Келсн үг омгта,
Аль сансарн бөөдг
Аңхун-төвкнүн цагм!..

Дээнэ машинһөрн күүчэд,
Дэрвксн түүмрэрн асаһад,
Дээлэд орулж авчкад,
Дөкнөс мухлалхар бөөдг чигн...

Элст—хотл балһсим
Эдн эзлэд суухм—би?

Энлэд уульсн ээжим
Энчнь кень аадрулхм—би?!

Хээкрэд үүнд уульв чигн
Хээрлдг ахирнь угалм.
Хөрү бийән сөргич,
Хәрнь улмар өшрич.

Үал болсн насинән
Үартан авдг дасич.
Үашута зовлңгин хурчасан
Үазадан бичгә медүлич...

Улм нег мөсләд,
Ухань улаһар—орвна,
Зөрмг күүкн аралдад—
Зүркнь бишрәд йовна.

Школан Тамара хээвә,
Олдж өглго зовава.
Ормднь күрәд ирхлә
Ухань салврад бээвә.

Үазрин аюлын герч
Үанцхн цаһан турва,
Үашута туужин зәңгч
Үундлта мөндән келвә.

Тамара төгәлэд йовад
Тачалин таван хаһһана,
Ээж болсн багширан,
Эңкр үүрмүдән санна.

Үр-иньгүд дөгәтә,
Үиннә сээхн ниицәтә,
Үйн баһа насидан
Үудьмж уга өсцхәлә.

Хээртэ олн иньгүдэн
Хээж хамаран одхви?..
Аюлта дээнэ һалд
Альдаран тарв гихви?..

Талт-мулт келтэ,
Таалур бичкн Бола—
Беш түлэчин көвүн—
Басл өкэр билэ.

Түүнэ һараснь көтлөд
Тамара «көвүһэн» таалад,
Энүгэр хоюрн йовдган
Эңкрлж дотран сергэв.

«Нарта сээхн өдр билэ,
Намаг комсомолд орулла.
Ильичин зург билетэсм
Ирх жирһлүр дуудла...»

* * *

«Дуунани түрүн айсдер,
Дурнани төрсн мөрдөр,
Нурсн школыни ормдер,
Нутгини нүүсн бүүрдөр.

Һал-һээзн насан
Һартан атхж зогсад,
Дурта чини нерэн
Дотран кесг давтад,

Эдстэ һазртан сөгдэд
Эмн-андһаран өгчэнэв,
Хортна тохм тасртл
Хооран хэршгоһар зээджэнэв.

Ээжинни нульмс хагсахар,
Энкр Төрскэн харсхар;
Дүмбр бамб цецгүдэн
Дурта теегэн харсхар,

Ленинэ туган өргж,
Лавта диилхдэн ицж.
Кишва фашистиг дөрөцүлх
Күчтэ бөөрд босжанав!..

Цудцна мини цокад,
Цусна мини нээрүд,
Бичкэкэн омш Ленинэс
Бийдм наалдсн болхла:

Дээни ээмшгт уйдж
Дандж өгхн угав!..
Хортна оңна тасртл,
Хөөртө нутган сулдтл,

Чамдан нерэдсн дуран,
Чирэ үзлцх агчман,—
Эн хамг эрденэн
Эднэс харсж чадхв!

Өмд-менд йовхла,
Өмн-андһарим соңсич,
Кемр үкэд одхлам:
Келсим бичкэ мартыч.

Сансн мини санаһим,
Сөөднь ордг зүүдим,
Теслт уга күцлим,
Теркэ күүкн дурим

Һазрин альд йовб чигн
Һанцхн, хөөмнь, чамдм

Эцкр теегин салькн
Эркжән уга күргх!..

Эрә келнд орснасн
Амлж келж өсгсн,
Әмд булг болгсн
Эрүн һурвн үгим.

Совет, Парть, Лениним
Салһж авч чадхго!
Әминь алад бээв чигн
Әмтн мартж өгшго!..

Хагсу элсәр шудрад,
Халун төмрәр хээрэд,
Хальмг улсин зүркнәс
Хәльж-шулж авхар,

Нартсн теегим харһулхар,
Намчлсн Садим буйсахар,
Намаг, чамаг, түүг
Насни туршарт мухлалхар,

Хар цоохр тугта
Хортн фашист ирчкв.
Бу даахарн, манахн,
Босх цаг болчкв!..

Санх мини санандм,
Саналдад шуукрсн киидм,
Нүднә мини харцдм,
Нернәнм негл үзгтнь,

Күрэд ирсн цагтнь
Кемр унтсн болхлачнь,
Толһа деерчнь цервж
Торһан дууһар дуулх...

Тамара ингж аралдв,
Тагчг... саналдад зогсв.
«Менд?»—гисн дун, генткн
Менрсн агчмиг эвдв...

Эн гешүтэ ормас
Эмгн Тамариг көтлв,
Күчр цагин аюлас
Келн йовж уульв:

—Түүрм мел чикэтэ,
Түржэх эмтн дала.
Арһта тоотынь чөлмэд,
Авад дүрэд бээнэ.

Акад юмн болжахмби?
Альдас ирсн дээснби?
Андн болсн хамгарнь
Ахлач, залач тэвжэнэ.

Цуглан... кен гинэ?
Цус ууж бээнэ.
Хаһлша Дими Арвт
Хар һазрт ортха!..

Йовб—мөр һаршго,
Хатхв—цусн дусшго,
Ичр-һутран барсн
Иим кишванр толһалсн

Эврэ маха-цусан
Эн фашистирт хулдад,
Теднэ хээрнд күртж
Таңһч идхэр бөөдгж.

Эзн болчксар бээцхэнэ,
Эрэсиг эрх бөөдлтэ.

Элст—хотл балһсимдн
Эврәһән кечкән саната.

Генерал фашистин заһаһар
Гермүдиг дарн негжнә.
Гитлерин баргудын зокалар
Гесн болһниг өлскжәнә.

«Шин бээдлдән» орулхар
Шилвүрдәд әмтиг көөжәнә,
«Шикрәс әмтәхн жирһләрн»
Шим-шүүсиг уужана.

Көвүдм Улан Цергт,
Күүкм бас тенд.
Анддуд өцклдүр ирәд
Арһта бәәсим авч одв.

«Көвүдчн хама йовдгж?
Күүкнчн ирсн уга-йи?
Келдг үг уга, хәәмнь,
Кесгтән бийим зовав.

Әмгн уулын йовж
Әңсәд-әнләд келв.
Әнд-тендән хәләж
Әрж Тамарас сурв:

«Не, кукн, Тамарам,
Нанд, хәәмнь, иткич;
Сәкүсн өршәг таанрим,
Сән зәңгәсн келич...»

* * *

Һазр деерк аюлас
Һанцарн йовхдан әәж,

Хар үүлн заагас
Хавсн сар шаааж.

Саран өнцгт күүкн
Сүүдр дахад бултв,
Сүл листовкан наачкад,
Сариг шоодж ичэв:

«Нөкд болхар седхлө,
Нааран юуһан хээнэ—чи?
Нүд чичм харнһу
Нанд өклө яһдм—чи!..»

Уйхн хавсн сар
Унтри алдад улвтрв,
Үнэртэн үгэс эмэсэр
Үүл ташрлад бултв.

Үзгөн тодлж авчкад,
Үкс адһад һарв,
Саглж, шамдһа күүкн
Сөөһин харулас мөлтрв.

IV БӨЛГ

Командир Тамарла онцлдад,
Кесгтэн күүндэд суужаһад,
Күүкнө үзсн, сонссиг
Көвүдтэн цөөлһж өгв.

Медсестра Хахлынова йовад,
Мана даалһвр күцәһэд,
Хортна заагурнь эргэд
Хэләһэд һарч ирв.

«Эрәсиг эржәнә»,—гигж
Элстәхн арһул күүнддгж.

Гермүдиг тонад-хоосрулад,
Гестапо эмтиг шарклулад,

Эмчир, багшнр улсиг,
Эврэнхэрн эс болсиг,
Бэрэд, дүрэд, алжадгж.
Баһчудынь Немшүр туужадгж.

Эмтиг икэр уутрулж,
Эвртэ зовлц үзүлж,
Мана ахнр-дүүнрин
Маха-цусинь уужадгж.

Хальмгар газет һарһжадгж,
Хаһлша Манж редакторж.
Түүндэн бичжэх юминь
Таанр авад умшлтуһун:

«Ижлэс цааран көөчкү—бидн:
Иршго болад хуурва.
Советин йосн ода дэкж
Соңсгдхан төрүц уурва».

«Ком... эклцтэ үгмүд
Келдгән бас мартцхатн,
Колхозин толһаднь бидн
Күдр һаса шаачквидн»,— гижәнә.

Хэлэнит, кишва өзднүд,
Хээрнд күртхэр зуһуджана,
«Красна худгин» алднд
Каартлан цокулсан нуужана.

Улан Цергиг диилчксэр,
Ус һатлһад көөчксэр,

Эмтиг, худларн меклж,
Ээлһж эдлхэр седжэнэ.

Манцин чолун хамрт
Мана партизанр йовдгж,
Элстэс харен фашистнрт
Эрсинь хартнь бэрүлж.

Хар һазр талагшан
Халдан болжах зэнгтэ.
Элст бийнь өшэтэн
Эклэд сегсрж бээдгж.

«Манахн аашна!»—гисн,
Маһд угаһар иткэсн
Эрст наалһата листовкс
Элстэр элвжэнэ гинэ...»

Командир зэнгэн төгскв,
Көвүд Тамаран төгөлв,
Балһсна бөөх бөөдл
Болһаж сурж соңсцхав.

* * *

Хүүрэ салан экнд,
Хүүв келдж суутлнь,
Моторин дун күржңив.
Манахс деегүр давад,

Самолет хэрү эргэд,
Саарад һарад одв,
Тесн уга эрчмнэд
Теегт машид күрклв.

Бу-селмән белдэд,
Бийән ясад авчатл,

Харулд бээсн партизан
Хоржоннурур гүүж ирн:

«Эн салаг өөдлэд
Энтл телтр хойрарнь
Хойр машинтэ улс
Хотхр ээһүлэд йовна.

Үүгэр ниссн самолет
Үзэд орксн өңгтэ:
Тедн деер одчкад
Темдг өгэд бээв»,—гиж.

Үргсн өңг угаһар
Үнэн төвшүнэр келэд,
Партизан зэңгэн төгскөд—
Патроһан тоолад суув,

Командир хормаһан ясад,
Комсомольцнран дуудж цуглулад:
«Нааран бидн йовхларн
Наад хээсн угавидн.

Нутган дажрсн хортнла
Ноолда кехэр һарлабидн.
Күцл кесн цагмдн
Күрэд ирчксн бээдлтэ.

Ээж маниг һарһсн
Эцкр һазрмдн—эне.
Эн эрднэн харслһн—
Эркн мана керг!

Зөрмг Хоңһран санхлатн—
Зүрки батрад йовх.

Окаһан ухалад оркхлатн—
Омг урһад одх!..

Негндән тохтлан ноолдхмн
Негн күртлән цоклдхмн.
Мел арһ тасрхла—
Мөөрсинь шүдәрн хазхмн.

Деермдн—нарн, Ленинә туг,
Дормдн—мана һазр-әәж.
Ардмдн—алдр Нутг,
Аштнь диилвр—мана!

Дәәсн күчтә чигн болтха,
Дәврәд орад чигн бәәтхә,
Әәнә гидгән мартсн
Әмтнә өшә некәчир—бидн.

Седкл эс дандхла
Сумн төвәр тусх.
Маниг, кемр үкхлә
Маңһдур нерн мөңкрх!..»

Өвдглж бийнь сууһад,
Өкәж һазран үмсв.
Ки тасртлан харсх—
Күчтә андһаран давтв.

Тиигж үгән төгскәд,
Тамаран Яковлев дуудв:
Таалсн ирү хәләцнь
Тагчгар невчк өкәрлв:

«Медсестра Хахлынова,
Медикаментән белдтн,
Күн шавтх саамд
Күргх тусан сантн.

Тана эрки кергтн—
Тер биший, хэрнь;
Дээснэ өмнэс хэрүцхтн—
Дарук тана төртн!

Хоржннуурин гүн нүкиг
Хооридан авад кевтв,
Санжиев Косиев хойрарн
Салаһар өөдлхинь гетүлв.

Самолет дэknэс ирэд,
Саак кевтэн элкдв,
Эргж хэрү һарад—
Эврэхстэн заңхг өгв.

Альхарн һазр илэд,
Атх шавр авад,
Тамара түүгэн үүлэд
Тагчг үнрчлэд кевтнэ,

Халунд ээгдсн һазр
Хаңшг нарна үнртэ.
Аашх сүркэ аюлыг
Агчм адһж халхлв.

Һал насн, һэрг өвчн,
Һанцхн дурта көвүн...
«Церен»,—гиһэд оркхлань,
Цегэрж чеежнь нартв.

Зүгэр, дарунь алмацж—
Зовньж күүкн сурв:
Хама йовнач, көөркүм?..
Хаһцх йор тачавза?

Йиринэ санамр зүркм
Йир нигтлэн зовдм—би...

Тамаран седкл түүрчж
Теслтинь мерсн болв.

Цеврутсн дурна дольган
Цокж чеежинь давхцулв,
Энкр көвүнэ дурнь,
Элдв ирү хэлэцнь,

Дүүвр сээхн бээдлнь,
Дуран иткүлсн үгнь,
Эвлүн жөөлн дунь,
Эн агчмд сангдв.

Өмннь Церен ирж,
Өкэрлсн өнгтэ үзгдв,
Бийлэнь харһсн эдл—
Байр күүкиг догдулв.

Цаһан—харнь алгтрсн,
Цальгрн алдад мелмлзгсн,
Цээлзгсн халта хэлэцнь
Ца холд ширтв.

Минь тер хэлэцднь:
Мөн иньгэн хээсн,
Өөлт, байр, дурн,
Өшрлт—цугтан бээсн!..

Цаг эврәнни эргцэр
Цааран адһад йовна,
Эрэд, энсэд сурсар
Энтн түдж өгшго.

Тамаран төлө, чаваснь,
Тер агчминь утхад,
Халун зүркнө иньгинь
Харһулдг арһта болхнь.

Цагиг үгэрн болндг
Чидл угаһан яахв...
Агчм түдж өгчэхш,
Аюл аашхиг меджэхш...

Хурин түрүн дусалмуд
Хагсу тоорм цокжах кевтә,
Автоматын шаргсн сумн
Асхрад тоос бүргүлв.

Сумн Тамарала шүрглдэд,
Сугшад йовад одв,
Үкллэ һаңсн күүкн
Үкс өсрж босад,

Шавтсн Данилевичүр гүүнэд:
Шархинь шамдж боов...
Эмчин медрлтэ күүкнд
Эрм угань медгдв.

«Данилевич, Данилевич», —
ГИЖ

Дараһар хойр дуудчад,
Бички дү Басцларн
Бас дүнцүлж санв.

Агчмд зүркий агчад,
Арань зууньрад одв,
Ут шара винтовкан
Уралан түлкн шаһав.

Гранат өргсн фашистин
Гавлын өсрэд бээв...
«Хээсэн ава!»—гиж
Хээрлсн седклэн сөргв.

Күмнд ховр өр өвчн
Күүкнэ зүрк бишрэсн,
Күцлин, дурын булаж
Күчнэс дээч болһсн.

Эн немшин ээжнь
Эврэнни Гитлерэн харатха,
Үүнд үкхэр ирсинь
Үнч туужч цөөлһтхэ...

Мөлкэд дэврсн фашистрин
Мел толһаднь төвлэд,
Данилевичин хойр гранатиг
Даранднь көөлдүлэд шивчкэд,

Бадма-Һэрәһүр хэлэхлэ:
Балцалдад живэд орксн
Зөвөр олн немшэс
Зәрмнь өөрдэд ирчкж,

Комиссар түүгинь күлэжэж,
Кергтэ белгән илгэв;
Зүн хартк гранатан
Залһлдулад ардаснь төвб.

Минь тер эмсхллэ
Менрсн һаран шүүрв,
Тамара пакетиг шу цокад
Тоханинь эрнхдж орав.

«Зүн һар шавтсн—
Зовлң хэрнь баһла:

Зуг, өөрк гранатасн
Зерглүлэд төвж аса!..»

Бадма-Нэрэ аралдад,
Баахн зуур түншв,
Тамара талагшан өкөнэд,
Толхан сүүхүр заав:

«Минь түүнд нег фашист
Маниг тоолад хажана.
Түрд гижэ, сагла:
Толһаһан бичгэ өргө!»

Күүкн һосан суһлад,
Кирз түрәһинь босхад,
Махлаһан деернь өмскэд,
Медмжән угаһар түлкн,

Бутурн бийнь ширтэд
Бууһин хундгла наалдв,
Мергн фашистин сумн
Махлаг цомчад одлһнла,

Алдад уга шаһадг
Алг хар нүдн!
Андурл уга харвдг
Аавин күүкн—Тамара!

Босхар седсн кевтэ
Бухад снайпер өндлэн—
Зурмн-толһа үмкэд
Зуурдын үклэн олв!..

Хүүрә салан судлар,
Хорһ болжах хоржннурур,
Хойр комсомольц көвүнүр,
Хортн дэврэд бээнә.

Ирвск эдл зөргтә,
Илвтә мет шамдһа—
Косиев Чикиев хойрас
Кесгнь эмнәсн ханцжана,

Ахр-ахрар эгзцнэд—
Автоматнь агсрад одна,
Атак орад ирсинь
Алдлго сөргэд бээнә.

Хәәкрлдәд, хоорндан күндәд
Халдаһан фашистнр зогсав,
Хар керәс кевтә—
«Харр—карр» гилджәһәд:

«Орж өкләтн танд
Олзта болх!..»—гигжәнә.
Партизанрин эминь хәэрлсәр,
Патроһан бийснь әрвлсәр,

—Кемр, орад өкләри—
Кесгтән әмд йовцхахт,
Гитлерин хәәрнд күртәд—
Герүри даруны хәрцхәхт.

Бууһан доран хайчкад,
Босад һаран өргцхәтн.

Сэн дурар орж өгсндөн
Советэсн бичкэ ээцхэти,

«Нэргтэ, немш хахас,
Нээд нартн, цааран!
Наран өргжэх партизан
Нэзрдэр, альд үзлэтэ!.»

Омг өскж командир
Олмна хэрү өгв.
Генн мекч фашистиг
Гертэн хэрхинь таслв.

Тиигжэтл мотоцикл күржцнв,
Теегт энх геедрв.
Элстэс дөң сурулсинь
Эндлго манахи медв.

«Көвүд, күчтэнэр ноолдвт,
Комсомольцнр гидг энел..
Хойр-нурви холван
Хортна омгинь дарвт.

Асхи күртл тесэд,
Алдрад нарч чадхвдн...»
Яндг-кегдг болв чигн
Яковлев седкл сергэв.

Халдан дарунь чаңндв,
Хавсрад фашистнр дэврв,
Чикиев автоматан теврэд,
Чирэнь хумхлтад унв.

Тамара мөлкэд ирхлэ,
Тагчг көвүн кевтж.
Сурврт хэрү угаһинь
Сумна сөрв келж.

VI БӨЛГ

Генерал дэһн-дэһнэс
Герч салдсиг мөшкнэ,
Авч ирси зэңгэс
Алг ухан орна.

«Долахн-нээмхн күн
Дөһн немшт диилгддгож...
Өдрин өрөлд халдад
Өрөлэн алуулчкад ирж,

Домбр һаха—Файшбух
Деернь дөң сурулж!..»
Капитан Эккертиг бийүрн
Күчр бачмар дуудулж.

Герман Эккерт гүүж ирн,
Генералын өмн тогтн тусн:
«Хайль!»—гиж хээкрн,
Хадгдад доран зогсв.

«Цаг түдлго йовад,
Цугтнь келе бэрэд:
Кишва орс һахасиг
Көөһэд асрж аса!»

«Хайль!»—гиж хээкрчкн,
Хэрү хурдлж һарад,

Капитан салдсмудан суулһсн
Көлсэд йовад одв.

Эне салан экнэс
Элстэ йир өөрхн,
Удсн уга машидэс
Урьсн капитан бун,

Салдсмудан атакд белдж,
Салан экнүр омглж:
«Эй, урус!»—гичкэд,
Эккерт иигж хээкрв:

«Ода, хэрүцж чадшгот,
Оддг һазр угат,
Орж өгтн!..»—гиж
Орклж капитан зарлв.

Өгтм, һаха, чамд
Өгдг хэрүм ниме—
Эн сумиг зальгад,
Эврэн орж өгчи...»

Келсн угән дахулн
Күүкн теткинъ дарв,
Өндр нүүртэ картуз
Өсрэд йовад одв.

Картузан унм цацу
Капитан толһаһан шүүрч,
Амн дүүрц шавран
Адһж хэрү түргж.

Күүнэ һазрин амтн
Капитанд эс таасгдв,
Толһаһан бүтн үлдэснднь
Тер сумнд ханв.

Болв, хальмг күүкнд
Бийән дөөглүлсндән улав,
«Бәрж авчкад, чамаг!»—
Бийнь аралдж күлэв.

Генерал энүнд дурта—
Герман—герой офицер:
Украин Польша хойрт
Уулюлсн нульмснь—нур.

Цаһан өвсәр мөлклдж—
Цаган үрэхлэ—самһа,
Арвс эдл залуг
Атхад бөрм шамдһа.

Тегэд чигн энүнд
Теегин хальмг күүкнд,
Гитлерин хээрн картузан
Гербинь таслад шивүлчкэд,

Авч хэрү өмсж
Эмтнд наадн болшго...
Дәкн толһаһан илчкэд,
Дайлад заңхг өгв:

Автомат, пулемет, гранат
Авлцад аһарт ниргв,

Цөөн партизана «шивэд»
Цугтан ирж шаргв.

Салан нуурhl харсжасн
Санжиев суман чилэж,
Үлдсн ханцхн хацарн
Үкл бийдэн илгэж.

Кесг шава тусчксн
Комиссар цусан баржана,
ханцхн бүтн харарн
Гранат Тамарас суржана.

Нартнь негиг атхулад,
Назрт хойринь тэвб.
Наньрад дэвржэсн
фашистриг
Нурвн гранатарн сөргн,

Уух юм сурв.
Усна шавхр үлдсн
Торцгин бөглэ суhлад,
Тамара эм залhв.

Комиссар нүдэн секэд
Күүкэн ширтж хэлэхэд:
«Чидлм чилэд бээв...
Чи бийэн эрвлич,

Арhta эс билч:
Алдрад—ардан зэнгл.
Кемр бэргдэд одхла—
Келх үгэн батл:

«Эмч күүкмб, нааран
Элстүр көдлхэр аашлав,
Кеер эдн харһад
Күчэр бэрэд бээв»...

Селвг өгсн үгэн
Сүүлинь күцэж ядв:
Эвртэ дээч Бадма-Һэрэн
Эмнь һарад одв.

Үүрин өгсн селвгэн
Үүрч хамаран гүүхв?..
Үклэс ээж, альдаран
Үүд хээж үүмхв?!

Нег эмсхлин эргцэнд
Нүднэ булцгар үзгдв:
Командир шавтад унхла—
Коснев дөңнхэр дүүлв.

Зуг, тер агчмд—
Зерг һурвн немш
Деернь дарж киисэд—
Доран үүмглэд авб.

Нари хурдндан орв,
Намрин өдр нэрдв,
Һалзу дээснэ ав дунд
Һанцар Тамара үлдв.

Гүн улан хоржннурнь
Гижг талкинь харсжана.

Өмнэснь дэвржэх өшэтиг
Өндэлһл уга бэржэнэ.

Цуг Европиг дээлсн,
Цаг цусар урсхгөн
Хойр кэлтин—хортн—
Хөрн толһата муусмуд

Эвд уха зүүһэд,
Ээмшгэр һазр догдлулад,
Көгшд, күүкд күртл
Күчнэс үклүр илгәһэд,

Мөрнд төвдг тамһа
Махладан, маңнадан наасн,
Күмн дүрсэн геесн—
Күн—бус фашистнр,

Дурта теегән харсгсн,
Дулар зүркән агсгсн,
Хальмг нутгин үрн—
Хахлынова Тамара күүкн.

Эн хойр нүүрцэд
Эндр энүнд харһв:
Соңсгдад уга бээр
Салан экинд болв.

Һанцарн арвн фашистиг
Һазран үмкүлэд унһачкад,
Һал насндан хадһлсн
Һанцхн суман үлдэчкэд,

Шар хундгин нэрдгчэс
Шүүсн дусмар атхсн,
Хортыг утарытан авлго
Холд харвад зогсв.

Дажрулсн эмтнэ өшэг
Дээснэс некж өшэрксн,
Күүлдэн шилтэд—улмхдсн
Күүкн—теегин һәрди

Хүүрэ салан экнд,
Хортна тал дунд,
Жирһлин мөнк зулд
Жил, насан бэрэд:

Диилврин туг кевтэ,
Дарунь мөнкрсн өнгтэ,
Зөрсн үүлэн бүтэсн,
Зүркэн үгдэн орулсн,

Халта партизанк күүкн—
Хахлынова Тамара зогсв!..
Алг хар нүдни
Амрашго заляр асв.

«Не, би эн бээнэв,
Намаг хатн, алтн!..
Алтн, алж амртн,
Аштнь буйсхан медтн!..

Акад юмн болхмн—би?
Өмтэ күн хажахш.

Элэхэс сүрдсн зурмд—
Эндэн балцаж—көндрхш.

Гентки эргэд хэлэж
Герман зуухас давшаж,
Нүднь улаһар орвсн,
Нудрмдан парабеллум атхсн.

Таг һөрөдэд дэврв.
Тамара өмнэснь тосв—
Шар винтовкин хундгнь
Шанаднь шигдэд тусв...

Аю эдл оврта,
Арвс мет чидлтэ,
Энднь Европиг цустасн,
Элстэг ирж шарклулжасн,

Кесг экнр уулюлсн,
Кенз күүкд өнчрүлсн,
Герой фашист офицер—
Герман Эккерт эндр

Иим үклэр үкхэн
Эс санжасн боллта.
Бичкэкэн хальмг күүкиг
Бэрхдэн нөөлснь лавта.

Көгснэ өндр шилвиг
Күрээр чавчсн мете—
Тамаран көлд ирж
Түргүр үмкрэд киисв.

Күүкн сүрә немәд:
Күмнд «ура» дурдв.
Дууһинь Теегнь хавлад
Дуулад авад одв...

Тачкнск автоматын дуунла
Таңсг күүкн унла:
Әдстә Төрскн Теегән
Әрүн цусарн цавдла.

* * *

Тарг экнь тарсн,
Тавгнь өөдән хэләсн,
Гемән эржәх кевтә—
Герман түргүр кевтә.

VII БӨЛГ

Хүүрә салан экәр
Ху салькн дәврәд,
Шора-тоос өргәд,
Солңн бахнан дуһрулад,

Үксн тавн партизана
Үсинь сөрәд, өрвәлһәд,
Чикиевин өөр шуукрад—
Чикнднь шимндсн болад,

Хөрн зурһан фашистиг
Хурлһад тоормар дарчкад,

Зэнг күргхэр шамдж,
Зуухиг эрстнь алхж

Нэрхн тоосн бахнан
Нээһинь олж эргүлэд,
Нарн нархиг темцж,
Наласн теегт геедрв.

Цусан барсн күүкн
Цагин кемжэ геев.
Зүүдн оржах кевтэ
Зөвүрин ордсар тенүрв:

«Церен менд йовхла,
Цергэсн бууһад ирхлэ,
Цусн асхрсн ормим,
Цогц оршсн һазрим,

Хээж олж авад,
Хээрлж намаг санх:
Тэвсн хөвдэн һундад—
Тамаран дуудад гейүрх.

Нүкн деерм генрж
Нульмсан асхад суусинь:
Үкдгнь—үкдг болв чигн
Үздг арһта болхинь!..

Халун нульмснь ивтрэд,
Хатсн зүрким эмдрүлхнь—
Дуран шинэс эклж,
Дэкнэс ноолдс гилэв.

...
«...Гесм икэр өвднэ,
Герм хама бээхмб?
Күүкэн үкэ бээтл
Күн эс уульдмб?..

Акад юмн болжахм—би?
Альдаран йовж йовнав?..
Шулудтн, Мецкнэ Мацкар
Шавим боолһж өгтн.

Мацак, мини Мацкм,
Мартж болшго иньгм...
Хоюрн кесг хамдан
Хотан, седклэн хувацсмн.

Ижл деерк балһснд
Иньглж сурһуль сурлавдн,
Ода, намаг гемтхлэ—
Орад—золһад һархнчи?..

Аһшар дэн орад ирхлэ,
Альдаран хоюрн зулавдн?..
Теегэн темцж гүүһэд—
Танад ирж бээлүс бидн.

Яха-а, ях, Мацак,
Яһад элким тохалдв—чи?
Өлгэд бийим тэвчкэд,
Өргэд сегсрэд йовдм—чи?..»

Ухань орад, харна,
Уульх дурнь күрнэ:
Нульмси нарч өгхш.
Нурхан көндөж чадхш...

Төгэс дурхан уурв.
Төгэлц тагчг болв...
Тамариг машинэс өргэд
Тедүкн буулһад тэвчкв.

Генерал Гофри—фашист
Гертэс нарч ирэд
Нурхан үүрч зогсад,
Нүднь Тамарур ширтв:

«Бичкэкэн хальмг күүкнж...
Бийим догдлулад оркв.
Күүкн биш—баатрж:
Көвүдим күүчэд хайчкв...»

«Негхи хальмг күүкн
Немшин арвиднь зөвлжэхлэ,
Адольф Гитлер яһж
Эрэсэг диилхэр бээхмби?...»

Орад уга тоолвр
Онтхаж толһаднь бурһудв,
Сонжл төрүлсн тодлвр
Седклинь алмацулад оркв.

Санл санси бээдлэр
Салдс, офицермүдүрн
хэлэчкэд:

«Хальмг күүкнлэ эдлэр
Харсдг дасти!»—гичкэд,

Адһж кабинетүрн орв,
Ардан үүдэн оньслв.
Шарклад тохаһан унтртл
Шанаһан түшэд суув:

«Акад юмн болхви?
Адольф эндүрж гихви?
«Майн кампф» дегтртэн
Манд Гитлер келлэ:

«Советин йосн гиснтн
Сөвк, күүрг юмн,
Ахрхн цагин дунд
Ээрминь кудад хайхвдн.

Орсин нутгар орхлатн,
Олн келн-эмтн
Тус-тустан гүүлдэд
Тарад эрлх,—гичжэлэ...»

«Ода хэлэлһэд йовхни:
Орснь хальмган харсна,
Хальмгнь орсин төлө
Хээртэ эмэн хармнхш.

Германя жирһлэн бууляд
Гебельсин радио хээкрнө,
Тер шин бээдлэснь
Теегин хальмг жигшнө.

Күмн өврм ноолда
Күүкд күртлэн кецхэнэ.
Акад юмн болхви?
Адольф эндүрж гихви?..»

Олн зүсн ухан
Оратж ирж тасчв:
Учринь медхэр зовнэж,
Уха тунһаж ядв.

Советск күн гиснэ
Серлнь ямарһинь медхд—
Удн толһата фашистин
Ухань күрч уга.

VIII БӨЛГ

Жил жилэн көтлөд
Жирлһн болад гүүлднэ,
Жирһлэсм холжулсн нанд
Жигтэхи зэңг сонсидла.

Хөрн жил болчкад,
Хэрэд Элстүрн ирхлэ,
Хамхрсн балһсн тосж
Хамр күншү дөрглэ.

Эжго һазриг эзлэд,
Элсн цонхсинь бүркэд,

Эврэ һарарн тосхсн
Эңкр мана балһсн.

Хумха толһан нүдн мет,
Харлад оңһасн терзэри
Харалта жилмүдин туршарт
Хэрх хаалһимдн харвж:

Эңкисн дусал нульмсднь
Эргэс уругшан көлврж,
Һундлын элчир кевтэ
Һолын һуурһлар көөлдж...

Жил жилэн дахлдад,
Жисэд туужд хүврнэ,
Жирһллэ ниицэн угань
Жилиһэд уга болна.

«Хайль»,—гиж хуцлдад
Хэрү боссшго—булата.
Хальмг, орс келн
Ханцан уга ниицэтэ.

Будн эргндэн талрв,
Будьрсн хаалһ сонрдв,
Дүмбр сээхн нарн
Дүрклсн толян өгв.

Нарн аршан герлэри
Нерим цеврлж уһав,
«Мөңк» һутрин тамһиг
Мана күзүнэс уһһав.

Үниг үклэс харсгч
Үнч Ленинэ Нарн,
Үзгсн зовлңгиг мартулгч
Үүсклңтэ сээхн Орд!..

Элстэ эргэсн деврэд,
Эргидэн өсж суняна,
Шамдна тосхачнр гүжрэд,—
Шавинь эдгэсн инэнэ.

Хулста нууртан хунмуд
Хурлһад нисжэх кевтэ,
Ик цаһан Ил-муд
Ирэд, һарад бөөцхэнэ.

Альдаран һарад йовб чигн
Амһулц делдгч үүлдвр,
Асхн—бүрүл тасртл—
Алхин тоңшлһн—дуудвр.

Сад-модн саглрна,
Санан-седкл төвкннэ,
Жигтэ сээхн жирһлүр
Жилвтсн шуңлт үзгднэ.

Өргн көк Теегм,
Өмнкәсн үлүһәр көкрнэ,
Өлзәтә Хальмг таңһчм
Өдр ирвәс сээхрнэ.

Элстин сөнһ—совсн,
Эңкисн онтрһунь—чилгр,
Хумхаршго садарн йовсн
Хөвтә баһчуднь—тиньгр.

Паркин заха аллейд
Паарлж иньгүд суулдж,
Орчлн цуг мартгдад—
Ор хоюрхн үлдж.

Көвүн келхэр күчлнэ,
Күүкн сонсхар күлэнэ.
Белдсн үгмүд геедрж,
Бийэснь зулад—эрлж.

Дуран цөөлххин ормд—
Дун уга—шуукрна.
Дууч торһа жиргтл
Дурна цогт ээгднэ.

Тамара бас негт
Тагчг Церитөһөн суусн,
Көөрксин дурна тагт
Кегдэд уга бээсн...

Тамара энүнд ирж
Таңсг дунь сонсгдхш,
Энкр иньгән сүүвдж
Эндр эдн йовжахш:

Дууһан төгскж дуулдг,
Дуран күцэж дурлдг,
Цолнь эс болла,
Цагнь эврөһөн неклэ...

Тамара халун дуран
Таанрин кишгт өрглэ,
Дун жирһл хойран
Дурарн харсдг сурһла.

Хальмгин өргн Теэгтнь
Хаврнь хэрэд ирчкж,
Хахлынова Тамарарн
харсулгсн
Халһрсн бамбс нарчкж:

Кеерэд халвцган өмслдэд
Кесг сая күүкд—
Кеер, дөгж наадад:
Кец өөдлэд гүүжэх мет,

Байрин көтлвр болгсн
Бамба—зула цецгүд
Бадрсн заляр хурлһад
Бахмжар чееж дүүргнө...

Көгшд, күүкд цуһарн—
Күн болһн байсна,
Бамба цецгт уйдж
Бийнь зүркәрн сээхрнө.

Намчан неех цагтнь
Нарн бийнь эдслж:
Шархл алтн альхарн
Шалуһинь ильж өкәрлж.

Алдр Белвсн—Йиртмж
Амрж негт сууһад,
Иим сээх заясндан
Икәр бийдән байрлж.

Бурхн бээсн болхнь
Бууж һазрур ирэд,
Бамбин өмн сөгдж—
Бийнь мөргх билә!..

* * *

Теегин туурсн Дирижер—
Түргн хар Салькн
Һартк буранни тааллар
Һалв—көгжм делдхлэ:

Бамба—зула цецгүд
Байртан согтад—балмтрад,
Һамһр дүрсн һарлдад,
Һаңхад нээхлэд одцхана...

Тиигжәһэд, генткн буслад,
Тесж ядад хальглдад,
Һарнур намчан деллдэд,
Нисж—одн алдлдад;

Дарук нег агчмднь
Дала дураһад дольгалад,
Шуугад, шурклад, сугшад,
Шар-улань цальград:

Кемжән уга өргн
Кесг зүсн дольган,
Кец бөөрг кедэд,
Көөлдэд йовад одна.

Бас тиигж бәәһэд,
Бийһин эвнь ирэд,
Хәрү намчан хөмлдэд,
Хальгад доран чичрлдэд,

Өскө, зууза харһулад,
Өвдг юуһарн уйдад,
Өмн, ардан геклднө,
Өвдглэд суулдад одцхана...

Биизин кееһинь саглрулж,
Бийһин нээһинь күцөж,
Билг алдр күүкд—
Бамба—зула цецгүд

Кеер, кецин ташуд,
Кезэцк бээрин ормд
Йиртмжин серлт магтж,
Йөрөлин балет тэвжэж!..

Үүсклцтэ балет һээхсн,
Үүлдврин булан һарһсн
Кецү сээхн баһчуд
Кец дүүрэд аашна.

Бамба—зула цецгүдэс
Баглад өрчдөн шахсн,
Өкэр бички күүкнэс
Өмнэснь тосад сурув:

«Күчр сээхн цецгүдви!
Күүкн, неричн кенби?»
Бийнь ярлзад инэв,
Балмнь күзүнднь улав.

Цер уга дууһар,
Цецнн сээхн айсар:
«Нерм Тамара!»—гиж
Нанд хэрү өгв...

1958—1963 жилмүд.